

THE OFFICIAL LIST OF THE CATHOLICOI OF “AGHUANK” OR OF THE SEE OF GANDZASAR

Maghalyan A. V.
PhD in History

Manuscript No. 2561 of the Mashtots' Matenadaran in Erevan, dated 1664, is a copy of the “*History of the Land of Aghuank*” by Movsēs Kaghankatuats'i. At a later date, an official list of the Catholicoi of “Aghuank” or of the See of Gandzasar was added to the manuscript (folia 262a–263a).

The previous owner of this manuscript was the renowned archaeologist and specialist in folklore Khach'ik Tsayragoyn Vardapet Dadian,¹ who published a description of the manuscript with the full text of its lengthy colophon in the periodical “*Ararat*” in 1895.² His handwritten copy of the colophon, penned in Shahbulagh on February 25, 1889, with the added list of the names of the Catholicoi of “Aghuank”, is now kept at the Catholicosal archive of the Matenadaran.³

The official list begins after the chapter “Names of the Patriarchs of Aghuank, Their Years and Accomplishments”⁴, i.e. with the 44th Catholicos Markos, who succeeded Lord Movsēs in 993, and ends with those who held the office down to the middle of the 18th century. The compiler of the List utilized Mkhitar Gosh's “Catholicoi and Events in the Land of Aghuank through the 12th century”⁵ for the hierarchs who held the office until the 12th century.

Judging from the remark “even at this time, 1185 [of the Armenian Era]” in the line pertaining to Catholicos Nersēs, the list was prepared in 1736. What follows, with the mentioning of Israel Jraberds'i in the List, was added in 1763, in other handwriting, just before the end of the three-year rivalry for the office, when he was defeated by the legal successor to the See of Gandzasar Hovhannēs Hasan-Jalalyan (1763–1786)⁶.

Hovhannēs Hasan-Jalalyan was succeeded by the anti-See Catholicos Simeon Jraberds'i (1794–1810) and Sargis Hasan-Jalalyan (1794–1798, 1812–1815), the brother of the late Catholicos Hovhannēs. The abolition of the See of Gandzasar took

¹ Թօփհեան Յ., Յուրակ ձեռագրաց Խ. վրդ. Դաղեանի, հ. 1, Վաղարշապատ, 1898, էջ 100-101:

² Արարատ, 10 (1895) էջ 378-380:

³ Մատենադարան, Կաթողիկոսական դիվան, թղթ. 240, վավ. 132: This copy, with some abbreviations was published by L. Mkrtumyan: Մկրտումյան Լ., Աղվանից (Գանձասարի) կաթողիկոսությունը XVII–XIX դդ., Երևան, 2006, էջ 217-219.

⁴ Մովսէս Կաղանկատուացի, Պատմութիւն Աղուանից աշխարհի Երևան, 1983, էջ 347:

⁵ Մխիթար Գոշ, Կաթողիկոսք եւ դէպք Աղուանից աշխարհին ի մէջ ԺԲ դարու, see Ղ. Ալիշան, Հայապատում, 1901, էջ 384-391:

⁶ Սիմէօն Երեւանցի, Ջամբո, Վաղարշապատ, 1873, էջ 90, տե՛ս նաև Ռաֆֆի. Երկերի ժողովածու, հ. 9, Երևան, 1987, էջ 481:

place in 1815, when the rank of its hierarch was reduced to that of a Metropolitan by a decree of the Tzar through the mediation of the Catholicos of All Armenians. For the remainder of his life, Catholicos Sargis was Metropolitan (1815-1828). His death marks the end of the vestiges of the Catholicosate of the See of Gandzasar.

It should be noted that this concise list is an important source for the study of the history of Artsakh and in particular the Catholicosate of Gandzasar. The text provided below is that of Manuscript No. 2561, folia 262a–263a.

‘Անուանք հայրապետացն Աղուանից, ամբ և գործք նոցին’

(262ա) Տէր Մարկոս այրն Աստուծոյ. ԽԴ (44)

Տէր Յովսէփ ՆՀ (1021)⁷. ԽԵ (45)

Տէր Մարկոս. ԽԶ (46)

Տէր Ստեփանոս. ԽԷ (47)

Տէր Յօհաննէս. ԽԸ (48)

Տէր Ստեփանոս - ամ մի և կէս. ԽԹ (49)

Տէր Գագիկոս⁸ Գրիգորիս անուանեցին. Ծ (50)

Տէր Բէժկեն, որ եթող զկարգն և մտաւ աշխարհ. ԾԱ (51)

Տէր Ներսէս. ԾԲ (52)

Տէր Ստեփանոս - ամս Խ (40). ԾԳ (53)

Տէր Ներսէս - ամս Զ (6). ՈՁԴ (1235). ԾԴ (54)

Տէր Ստեփանոս. ԶԺԱ (1262). ԾԵ (55)

Այս միջոցս Բ կաթողիկոս է եղեալ՝ Սուրբաս և Պետրոս, չկարացաք իմանալ զկարգն զկնի միմեանց. ԾԶ (56)

Տէր Ստեփանոս վախճանի ԶՀԲ (1323). ԾԷ (57)

Տէր Կարապետ ՊԾԵ (1406). ԾԸ (58), մինչև ՊՀԳ (1424) գտաք զթիւն:

Տէր Մաթէոս ՊՁԵ (1436). ԾԹ (59)

Տէր Աթանաս - ամ մի. Կ (60)

Տէր Յովհաննէս՝ որդի Ճալալին. ՊՂ (1441). ԿԱ (61)

Տէր Մաթէոս. ԶԳ (1454). ԿԲ (62)

Տէր Առստակէս. ԶԻԲ (1473). ԿԳ (63)

Տէր Ներսէս հաստատեցաւ յԱթոռն իւր ԶԻԷ (1478). ԿԴ (64)

(262բ) Տէր Շմաւոն ԶԼ (1481). ԿԵ (65)

Տէր Թումայ Սոկրաթուեցի ԶԼ (1481). ԿԶ (66)

Տէր Առաքել ԶԼ մինչև ԶԽԵ (1481-1496). գտաք զթիւ սորա Սոգութլուի հին եկեղեցոյն. ԿԷ (67)

Տէր Արստակէս ԶԿԵ (1516). ԿԸ (68)

⁷ In the above cited work by Mkrtumyan, the date is given mistakenly as ՆԸ (408 = A.D. 959), at which time the Catholicos in office was Davit' (958–965; cf. Մկրտումյան Լ., op. cit., p. 218).

⁸ In Mkrtumyan's publication is mistakenly printed Davit' (cf. ibid.).

- Տէր Սարգիս՝ ՌԳ (1554) թվին վախճանի Խաչինու ղշլաղեցի. ԶԶԸ (1539). ԿԹ (69)
 Տէր Գրիգորիս ուրացողն. ՌԵ (1556). Հ (70)⁹
 Տէր Դաւիթ Արջաձորեցի. նոյն ամին խեղդեն կախեալ ժամապանէն
 Գանձասարու չար անիծեալք Խաչին. ՀԱ (71)
 Տէր Փիլիպպոս Տումեցի. ՌԺԲ (1563). ՀԲ (72)
 Տէր Յովհաննէս ՌԻԵ (1576), ՌԼԵ (1586) վախճանի. ՀԳ (73)
 Տէր Շմաւոն ՌԼ ՌԿ (1581-1611) թուին Քոլապակեցի. ՀԴ (74)¹⁰
 Տէր Արիստակէս ՌԼԷ (1588) Քոլապակեցի. ՀԵ (75)
 Տէր Մէլքիսէթ Արաշեցի. ՌԽԲ (1593). ՀԶ (76)
 Տէր Սիմէոն Քոլապակեցի. ՌԽԵ (1596). ՀԷ (77)
 Տէր Յովհաննէս՝ Գանձոյ եկեղեցոյ շինողն. ՌՁԲ (1633). ՀԸ (78)
 Տէր Գրիգոր. ՌՁԳ, վախճանի ՌՃԲ (1634-1653). ՀԹ (79)
 Տէր Պետրոս Խանձկեցի. (263ա) ՌՃԲ, վախճանի ՌՃԻԴ (1653-1675). Զ (80)
 Տէր Մէլքիսէթ ևս կա Արաշեցի. սուր անարգել բնակեալ մերձ Գանձասարու,
 յէտն ու յառաջն չհմացանք. ԶԱ (81)
 Տէր Սիմէոն շնորհալիր Զարաբերթու Մեծ Կունեցոյ. ԶԲ (82)
 Տէր Երեմիայ Ճալեցի. ՌՃԻԵ (1676) հակառակեալ, անձամբ առեալ
 կաթողիկոսութիւնն. ի միասին վարեն չարչարանօք, որ խորին աղջապեալ ոմն
 Եղիայ անուն եպիսկոպոս անուան կաթողիկոս, և նա ձեռնադրէ Տէր Երեմիայն.
 անուանեն կաթողիկոս. ԶԳ (83)
 Տէր Եսայի Քոլապակեցի. մերձ Գանձասարու. ԶԴ (84)
 Տէր Ներսէս մեղապարտ, յետին թշուառացեալ. ՌՃԾԵ (1706) և այժմ ՌՃՁԵ
 (1736). ԶԵ (85)
 Տէր Իսրայէլ Մեծ Կունէից, որ այժմ վարէ զժողովուրդս ՌՄԺԲ (1763). [ԶԶ] (86)

**“Names of the Patriarchs of Aghuank:
 Their Years and Accomplishments”**

[262a]

Patriarch Markos, the man of God - 44

Patriarch Hovsēp՝ 470 (1021) - 45

Patriarch Markos - 46

Patriarch Step՛anos - 47

Patriarch Hohannēs - 48

Patriarch Step՛anos - a year and a half - 49

Patriarch Gagik - who was named Grigoris - 50

Patriarch Bēzhken - who renounced his rank and entered the world - 51

⁹ Strangely enough, Mkrtumyan omits this important line even though it is found in the copy utilized by him (see Մատենադարան, Կաթողիկոսական դիվան, fold. 240, doc. 132; cf. Մկրտումյան Լ., op. cit., p. 219). This and another omission (see the next note) distort the rest of the Catholicosial numeration.

¹⁰ This line too is omitted in Mkrtumyan՝s edition (ibid.).

Patriarch Nersēs - 52

Patriarch Step'anos - forty years - 53

Patriarch Nersēs - six years, 684 (1235) - 54

Patriarch Step'anos - 711 (1262) - 55

There were two Catholicoi at this time, Suk'ias and Peter. We were unable to determine their order of succession - 56

Patriarch Step'anos died - 772 (1323) - 57

Patriarch Karapet - 855 (1406) - 58; until 873 (A.D. 1424), we found the date.

Patriarch Matēos - 885 (1436) - 59

Patriarch At'anas - one year - 60

Patriarch Hovhannēs, son of Chalal - 890 (1441)¹¹ - 61

Patriarch Matēos - 903 (1454) - 62

Patriarch Ařstakēs - 922 (1473) - 63

Patriarch Nersēs was confirmed in his seat - 927 (1478) - 64

[262v]

Patriarch Shmavon - 930 (1481)¹² - 65

Patriarch T'umay Sokot'luets'i - 930 (1481) - 66

Patriarch Ařak'el - 930–945 (1481–1496). We found his dates in the old church of Sogut'lu - 67

Patriarch Ařstakēs - 965 (A.D. 1516) - 68

Patriarch Sargis - 1003 (1554). Khach'inu Ghshlaghets'i died in the year 988 (1539) - 69

Patriarch Grigoris the defector - 1005 (A.D. 1556) - 70

Patriarch Davit' Arjadzorets'i was hanged in the rectory of Gandzasar by the wicked, those accursed by the Cross - 71

Patriarch P'ilippos Tumets'i - 1012 (A.D. 1563) - 72

Patriarch Hovhannēs - 1025, died in 1035 (1576-1586) - 73

Patriarch Shmawon - 1030, <died> in the year 1060 (1581–1611), K'olatakets'i - 74

Patriarch Aristakēs - 1037 (1588), K'olatakets'i - 75

Patriarch Mēlkisēt' Arashets'i - 1042 (1593) - 76

Patriarch Simēon K'olatakets'i - 1045 (1596) - 77

Patriarch Hovhannēs,¹³ the builder of the church of Ganch¹⁴ - 1082 (1633) - 78

¹¹ At the Matenadaran is kept a decree issued to Catholicos Hovhannēs of Gandzasar on August 6, 1462 by Begum-Khat'un, the wife of Kara-Koyunlu Sultan Jhanshah, confirming his rights and privileges as Catholicos; see Մատենադարանի պարսկերեն վավերագրերը. հրովարտականեր, պր. I, կազմեց Հ. Փափազյանը Երևան, 1956, էջ 45–47; for a Russian copy, see Մատենադարան, Կաթողիկոսական դիվան, թղթ. 241, վավ. 197). Catholicos Hovhannēs died in 1470, according to the inscription on his tomb at the Church of St. Hakob in Metsiran: «Այս է հանգիստ Տէր Ովհանէս կաթողիկոսին Աղվանից. թվ. ԶԺԹ (1470)»; see Դիվան հայ վիմագրության, պր. V, Արցախ, կազմեց Ս. Բարխուդարյան, Երևան, 1982, էջ 17.

¹² At the Matenadaran is kept a decree by Pedishah Ya'qub Ak Koyunlu (1478–1490) issued on April 24, 1487, granting Catholicos Shmavon his rights to the See (տե՛ս Մատենադարանի պարսկերեն հրովարտակաները, պր. I, էջ 50–52; for a Russian copy, see Մատենադարան, Կաթողիկոսական դիվան, թղթ. 241, վավ. 198).

¹³ At the Matenadaran is kept a similar decree by the Safavid Shah Abbas I (1587–1629) issued in 1606, granting Catholicos Hovhannēs his rights to the See of Gandzasar (Մատենադարանի պարսկերեն վավերագրերը. հրովարտականեր, պր. II, կազմեց Հ. Փափազյանը, Երևան, 1959, էջ 84–85.

¹⁴ This information is confirmed by the following inscription found on the southern wall of the Church of St. John the Baptist in Gandzak: «Ի ժամանակն Ովանէս կաթողիկոսի, թվին ՌՁԲ (1633) ամի շինեցաւ սուրբ Ովանէս եկեղեցին» (see Դիվան հայ վիմագրության, V, Արցախ, էջ 227).

Patriarch Grigor - 1083,¹⁵ died 1102 (1634-1653) - 79

Patriarch Petros Khandzkets'i [263a] - 1102, died 1124 (1653-1675)¹⁶ - 80

Patriarch Mēlkisēt', a second, Arashets'i¹⁷ - dwelt quite uninhibitedly near Gandzasar; we heard nothing of what preceded and followed <him> - 81

Patriarch Simēon the Graceful, of Jrabert's¹⁸ Great Kunets - 82

Patriarch Yeremiay Chalets'i - 1125 (1676), in opposition, assumed the Catholicosate, in evil partnership <and> utter depravity with a certain Bishop Yeghiay, a Catholicos by name, who consecrated Patriarch Yeremiay and called <him> Catholicos¹⁹ - 83

Patriarch Yesayi K'olatakets'i,²⁰ near Gandzasar - 84

Patriarch Nersēs, a reprobate, absolutely miserable²¹ - 1155 (1706) even at this time, 1185 (1736) - 85

Patriarch Israyēl of Great Kunets, who currently looks after the people - 1212 (1763)²² - 86.

¹⁵ The 1634 decree of Shah Sefi (1629-1642), wherein he establishes the succession of Catholicos Grigor following the death of Catholicos Hovhannēs is preserved (see Մատենադարանի պարսկերեն հրովարտակաները, պր. II, էջ 110).

¹⁶ See Մկրտումյան Լ., Գանձասարի կաթողիկոսությունը Պետրոս Խանձքեցի կաթողիկոսի օրոք, Լրաբեր հասարակական գիտությունների, 1, 2000, էջ 88-97.

¹⁷ The name Mēlkisēt' Arashets'i appears twice in the list.

¹⁸ Noteworthy details on the circumstances about the elevation of Simēon Khotorashents'i to the Catholicosate are found in a colophon of a Gospel manuscript at Matenadaran (No. 8965) by the scribe Grigor the priest: «Շնորհիւն Տեառն Ամենակալի և նորին օգնականութեամբն աւարտեցաւ եռահրաշ և հոգիազարդ Աւետարանս՝ թովն ՌՃԻԴ (1675) ամին, յուլիսի ամսոյ ԺԸ (18) ատուրն. ի երկիրս Գանձակայ, ի գետոս Քարահաստ՝ ընդ հովանեաւ Սուրբ Աստուածածնիս: Եւ ի թագաւորութեանն պարսից Շահ Սուլէյմանին, ի հայրապետութեան Տանս Աղուանից Տեառն Սիմէօնի ամենիմաստ և սրբանուեր Հայրապետի Սրբոյ Աթոռոյն Գանձասարա՝ աշակերտ Տեառն Պետրոսի սրբազան կաթողիկոսի նոյն յԱթոռոյն, որ ի սոյն ամի փոխեցաւ առ Քրիստոս և հաստատուն կտակօք սահմանեաց, որ յետ իւրոյ մահուն զՍիմէօն րաբունապետն լինիցի կաթողիկոս, որ և օգնականութեամբ Սուրբ Հոգոյն և կամակցութեամբ ամենայն մեծամեծաց Տանս Աղուանից, նաև հրամանաւ թագաւորին պարսից և մեծի Հայրապետին Տեառն Յակոբայ պատրիարզին Սրբոյ Էջմիածնի, որ և ի սոյն ժամանակի նա ևս էր ի դուռն թագաւորին» (fols. 361v-362r). ("By the grace of the Almighty Lord and by His help this thrice wonderful and Spirit-adorned Gospel was completed in the year 1124 [A.D. 1675], on July 18, in the land of Gandzak, in the village of K'arahat, under the roof of Holy Astuatsatsin. It was during the reign of Shah Suleiman of Persia and the patriarchate of Lord Simēon of the House of the Aghuank', the most-wise and holy Patriarch of the See of Gandzasar, pupil of Lord Petros, Catholicos of the same See, who in that year was taken to Christ and who had stated in a firm will that after his death the chief abbot Simēon should become Catholicos, this with the approval of the Shah of Persia and the great Patriarch, Lord Hakob, Patriarch of Holy Ejmiatsin, who also at this time was at the Shah's palace").

¹⁹ On these events, see Մկրտումյան Լ., Սիմէոն և Երեմիա կաթողիկոսների «հակաթոռության» խնդիրը 17-րդ դ. վերջին քառորդին, Էջմիածին, 2000, 3, էջ 75-83. Yeremiay Hasan-Jalalyan died in 1700, as attested by his tombstone: «Այս է տապան Երեմիա կաթողիկոսին Աղուանից. յազգէն Ջալալ Դօլին. ՌՃԻԹ (1700) թովն» (see Դիվան, V, Արցախ, p. 65).

²⁰ The renowned historian and activist within the national liberation movement, Esayi Hasan-Jalalyan, whose Catholicos rights and privileges were established by Shah Sultan Husein of Iran, in a decree of 1701; see Մատենադարանի պարսկերեն վավերագրերը. հրովարտականեր, պր. III, կազմեց Ք. Կոստիկյանը, Երևան, 2005, էջ 149-152.

²¹ On the circumstances surrounding the elevation of Nersēs V Jraberts'i (d. 1763) to the Catholicosate, see Սիմէոն Երևանցի, Ջամբր, Երևան, 2003, էջ 115-120; English trans. G. A. Bournoutian, Kat'oghikos Simēon of Erevan: Jambur (Costa Mesa, CA: Mazda Publishers, 2009), pp. 173-178 (cf. Դիվան հայ վիմագրության, V, Արցախ, p. 227).

²² This line of later information must have been an addition found in the exemplar of the manuscript.